

Vliv pandemie covidu-19 na vývoj režimů sociálního státu

Karolína Bajajová

Abstrakt

Článek se zabývá aktuální problematikou dopadů pandemie covidu-19 na vývoj režimů sociálního státu (dle Esping-Andersenovy typologie), jež si doposud uchovávaly své profily navzdory vysoké proměnlivosti sociálního prostředí. Režimy jsou v komparativní analýze reprezentovány státy vykazujícími typické znaky jednotlivých režimů – Německo, Švédsko, Velká Británie a doplněna je Česká republika. Práce identifikuje realizované změny a nová opatření během pandemie, hodnotí jejich rozsah, významnost, ale také dlouhodobost. Zajímá se o to, jaký vliv měly úpravy na institucionální dědictví a trajektorie režimů. V situacích velkých krizí totiž dochází k ověření adaptability a schopnosti sociálních politik řešit problémy, poučit se z nich, přistoupit k systémovým změnám a být připraven na budoucí krizové situace. Přestože vybrané státy, resp. režimy, povětšinou v průběhu pandemie následovaly trajektorie svého institucionálního nastavení, objevily se určité zajímavé a překvapivé odchylky, na které text upozorňuje.

Klíčová slova: covid-19, pandemie, sociální stát, Esping-Andersen, historický institucionalismus, změna, okno příležitosti, institucionální trajektorie

Abstract

The article addresses the issue of the impacts of the Covid-19 pandemic on the development of welfare state regimes (according to the Esping-Andersen typology), which have managed to preserve their profiles despite the high variability of the social environment. The regimes are represented in the comparative analysis by states that reflect the typical features of distinct social regimes – Germany, Sweden and Great Britain, with the addition of the Czech Republic. The study identifies the changes and new measures introduced and evaluates their scope, significance and durability. The study considers the impact of such adjustments on the institutional tradition and trajectory of each of the regimes. The adaptability, and the ability of social policies to solve problems, learn from them, proceed with systemic changes, and be prepared for future crises are verified during major crisis situations. Although the selected states and regimes in general continued to follow their institutional settings trajectories during the Covid-19 pandemic, there were a number of interesting and surprising deviations.

Keywords: Covid-19, pandemic, welfare state, Esping-Andersen, historical institutionalism, change, window of opportunity, institutional trajectory

Výzkumný cíl a metoda zkoumání

Cílem článku je nalézt odpověď na tuto výzkumnou otázku: *Jak významně ovlivnila vývoj sociálních politik opatření realizovaná během pandemie covidu-19 ve vybraných zemích (režimech sociálního státu)?* Zjišťovala jsem, zda reakce vybraných států odpovídá institucionálnímu dědictví daného režimu, anebo naopak vedla k odchýlení z tradičního přístupu k tvorbě sociální politiky. Dále mne zajímalo, v jakém rozsahu změny proběhly, jak byly závažné, dlouhodobé a robustní.

V rámci teoretické části vycházím jednak z klasických teoretických konceptů, provádím však také obsahovou analýzu výstupů výzkumů o změnách během pandemie, které byly realizovány na počátku pandemie u jednotlivých vybraných států. Takto zpracovaná teorie představuje důležitý základ pro formulaci hypotéz, ale taktéž pro samotnou analýzu. Analýza měla za cíl ověřit a prohloubit získané poznatky za pomoci vlastních jednotných indikátorů a jednotné metodiky. Svůj přístup k analýze pokládám za nový, jelikož v době, kdy jsem analýzu prováděla, byly země zkoumány pouze sa-

mostatně a za použití odlišných metodologických přístupů.

Hlavní metodou zkoumání je metoda komparační, jež zahrnuje komparativní analýzu vybraných států provedenou na základě empirických kvantitativních dat získaných z dostupných mezinárodních datových souborů nebo z dokumentů. Kvantitativní přístup je doplněn o kvalitativní obsahovou analýzu dostupných vládních dokumentů. Výstupem práce je syntéza veškerých získaných poznatků a vyvození závěrů z toho vyplývajících.

Volba jednotek zkoumání a zjišťování vychází z *typologie režimů sociálního státu* od Gosta Esping-Andersena (1990), jež je jednou z nejčastěji využívaných typologií sociálního státu v odborných textech a komparativních výzkumech. Svoji platnost stále potvrzuje také v novodobých studiích a výzkumech (Kawiorska, 2016; Yang, 2014; a mnohé další). Typologie je založena na srovnávání režimů z hlediska umožněné míry dekomodifikace, dále z hlediska vztahů mezi institucemi rodiny, trhu a státu, ale taktéž z perspektivy vlivu na sociální stratifikaci a intervenci na trhu práce. Autor identifikuje tyto tři režimy: konzervativní (korporativistický), sociálně-demokratický (univer-

zalistický) a liberální. Pro komparativní analýzu jsem zvolila čtyři evropské státy – Německo, Švédsko, Velkou Británii a Českou republiku. První tři země svými charakteristikami nejlépe odpovídají jednotlivým režimům. Česká republika má hybridní podobu sociálního státu.

Teoretická východiska

Pro pochopení vývoje a změn v sociální politice je významná perspektiva *historického institucionalismu*, jež bere v potaz roli institucí v sociálním a politickém životě. V centru zájmu jsou historické procesy a institucionální dědictví, jež vedly k aktuální podobě systému. Instituce však nezkoumá izolovaně, nýbrž v kontextu vztahů mezi systémy, prostředím, zásadních událostí či exogenních faktorů (Ma, 2007). S historickým institucionalismem úzce souvisí další koncepty jako například *path dependence theory* upozorňující na potenciál silného institucionálního zakotvení sociální politiky bránit změnám, jež by politiku odkláněly z její institucionálně předepsané cesty (Béland a kol., 2021). Svoji roli hrají náklady na změnu či sebesposilující mechanismy

(Pierson, 2000). Jako posilující mechanismus může vnímat zainteresované skupiny, které jsou závislé na existenci sociálního státu či na fungování konkrétních programů. Z tohoto důvodu nechtějí dovolit dramatické změny v nastavení sociálního státu a podporují tak rezistenci systému (Pierson, 1995).

Path dependence theory lze doplnit *myšlenkou přerušované rovnováhy*, která hovoří o vzácných případech výraznější změny a narušení kontinuálního vývoje politiky. Jedná se o rozhodování v rámci kritických okamžiků, které mohou být vyvolány velkými exogenními šoky či jinými krizovými situacemi (Capoccia, Kelemen, 2007). Umožněna je pak například strategie *nouzového keynesiánství*, která je založena na dočasném využívání deficitních výdajů, anebo může docházet k zavádění nepopulárních úspěšných opatření. Krize umožňuje tyto změny legitimizovat, jelikož slouží k překlenutí krizí a ke stabilizaci situace (Bremer, McDaniel, 2019). Odsklon z institucionálně předepsané cesty je tedy možný, avšak během ničím nenarušovaného období k němu s vysokou pravděpodobností nedojde. Nelze však opomenout, že zde intervine také samotný kontext institucí, návaznost na řetězec předchozích změn, ale také endogenní faktory, jako například soutěž o zdroje a moc, vyvolávající napětí uvnitř institucí (Mahoney, Thelen, 2010).

Na pandemickou krizi lze také nahlížet pozitivně jako na „okno příležitosti“, tedy jako na okamžik otevírající příležitost uskutečnit výjimečnou akci či provést restrukturalizaci, která za normálních okolností provedet nelze. Krize může akterům ukázat institucionální nedostatky a zviditelnit problémy, jež v rámci systému existují a které by sociální politika měla řešit (Doeser, Eidenfalk, 2013). Pandemie má potenciál otevřít příležitost k prosazování národních strategií nad těmi mezinárodními (Debre, Dijkstra, 2021), dále k přesunu pozornosti na nová sociální rizika či ke zcela novým problémům.

Radikálnější postoj k možným důsledkům pandemie poskytuje *teorie eroze sociálního státu*, kterou jako jednu z variant vývoje zmiňuje Aysan (2020: 689–692). Pandemická krize může natolik zpochybnit efektivitu a funkčnost sociálního státu, až to vyústí v jeho zánik.

Novějším konceptem, který však má své kořeny již v minulosti, je sociální resilience (*odolnost*). Představuje kontrast k *teorii eroze sociálního státu* a jedná se o schopnost sociálního státu zvládnout a překonat hrozby různého druhu, a to díky správnému využití zdrojů (Cutter, Burton, Emrich, 2010). Sociální stát může vykazovat tři schopnosti v reakci na rizika: perzistenci (projevující se krátkodobými reakcemi, které mají za cíl hrozbě odolat a co nejrychleji navrátit původní stav), adaptabilitu (umožňující menší inovativní změny orientované do budoucna) či schopnost transformace (zahrnující radikální změny transformačního charakteru) (Keck, Sakdapolrak,

2013: 10–11). Koncept v mnohém navazuje na Halla (1993) a jeho *tři řády změn*.

Kontext vývoje států a změny v počáteční fázi pandemie

Na základě kvalitativní obsahové analýzy výzkumů, provedených v počátečních fázích pandemie u jednotlivých vybraných států jsem zpracovala přehled roztoku vývoje států a dospěla k následujícím zjištěním.

Německo jakožto reprezentant *konzervativního (korporativistického) režimu* čerpalo na počátku pandemie ve vysoké míře ze zavedených opatření, automatických stabilizátorů a ověřených nástrojů (Hartz IV, *kurzarbeit*), které vláda spíše rozšiřovala či modifikovala. Roli sehrál také vývoj německé sociální politiky před pandemickou krizí. Zahrhoval reformy Petera Hartzze, ale taktéž duální transformaci směřující systém blíže k liberálnímu a sociálně-demokratickým režimům a k řešení nových sociálních rizik (Hinrichs, 2010). Německo se však nedokázalo vyhnout ani zcela inovativním opatřením, kterými musela vláda reagovat na nesnáze spojené s neschopností lidí pracovat kvůli nemoci či kvůli nařízené karanténě. Německá vláda na počátku pandemie zavedla například inovativní systémy podpory příjmu pro pracovníky, kteří virem onemocněli. Došlo také k prodloužení plateb v nezaměstnanosti a k pozastavení testování majetku v rámci programu podpory v nezaměstnanosti Hartz IV (Cantillon, Seeleib-Kaiser, van der Veen, 2021). Původním předpokladem byla krátkodobost implementovaných opatření, která budou vystřídána výraznými omezeními a škrty, podobně jako tomu bylo po krizi 2008.

Sociálně-demokratické režimy se obecně ukázaly jako systémy schopné vypořádat se s důsledky pandemické krize na velmi dobré úrovni, a to především díky svému univerzalistickému institucionálnímu nastavení. Změn provedených při nástupu pandemie nebylo mnoho a zůstaly převážně v intencích sociálně-demokratického režimu. Fungovaly spíše jako vylepšení stávajícího systému či jako korekce zjištěných nedostatků (Greve a kol., 2021). Hlavními cíli švédské vlády bylo zajistit dostatečné kapacity zdravotního systému, ochranu rizikových skupin, implementaci opatření s dlouhodobým pozitivním účinkem a celkovou udržitelnost systému (Government Office, 2020). Tradičně byl v zemi kladen důraz na osobní odpovědnost lidí a důvěru ve státní instituce, což se projevilo převahou doporučení nad nařízeními. Přesto však došlo ke změně z hlediska posílení koordinační role vlády, například přijetím pandemického zákona (Winblad, Swenning, Spangler, 2021).

Liberální režim Velké Británie byl v reakci na pandemii výrazně ovlivněn důsledky předcházejících krizí, ale taktéž procesem oslabování role sociálního státu, který poskytoval pouze minimální ochranu za přísných podmínek v rámci systému Universal Credit (Machin, 2021). Britská vláda využila na počátku pandemie svoji klasickou strate-

gii implementace množství nouzových krátkodobých intervencí, především zvyšujících štedrost a dostupnost podpory pro překlenutí krize, a prioritně se zaměřila na udržení lidí v zaměstnání. Původním cílem nebyla institucionální změna ani odstranění existujících problémů (složitost systému, prohlubování nerovností atd.). Byl zamýšlen co nejrychlejší návrat k původní úsporné strategii ihned po stabilizaci situace (Aquanno, Bryant, 2021).

Česká republika mísí prvky různých režimů a vytváří tak osobitý sociální stát vykazující hybridní podobu. Vývoj je ovlivněn komunistickým dědictvím, jež zahrnuje prioritní podporu stáří, rodiny a zdraví (Fenger, 2007). Patrné jsou také shodné rysy s nouzovým sociálním státem, pro který je typická kreativita, adaptabilita a sklon k hektickému a rychlému přijímání změn menšího rozsahu během krizí (Inglot, 2008). Uvedenými charakteristikám odpovídá prvotní reakce české vlády na nástup pandemie. Vláda se zaměřila především na oblast zaměstnanosti a trhu práce či na podporu ekonomiky. Potřeba řešení problémů v jiných oblastech se nacházela pouze v rovině diskuse.

Zjištění

Německo (korporativistický režim)

V případě Německa došlo během pandemie k opětovnému **posílení štedrosti poskytované sociální pomoci a podpory** (především v rámci existujících systémů Hartz IV, a *kurzarbeit*), **ale taktéž k uvolnění přísnosti pravidel nároku na dávky či služby** (Cantillon, Seeleib-Kaiser, van der Veen, 2021; Greer a kol., 2021). Úspory a přísnost byly hlavními principy Hartzových reforem, které byly přijaty v předchozích letech v rámci úsporné strategie reagující na nákladnost korporativistického režimu. V průběhu pandemie německá vláda přistoupila zejména k posílení pasivní podpory příjmu a ke zvýšení výdajů na nezaměstnanost, a to i přes nízkou míru nezaměstnanosti a efektivní systémy ochrany zaměstnání. Dopad uvedených změn se projevila zvrácením vývoje oslabování záchranné sociální sítě a navrácením Německa zpět na *path dependence* štedrého korporativistického režimu. S tím souvisí oslabování principů Hartzových reforem v rámci nové dočasné reformy Hartz IV. (operující s prvky základního nepodmíněného sociálního zabezpečení), o které Německo do budoucna uvažuje jako o reformě trvalé (Beckmann a kol., 2021).

Příkladem realizované změny, která odklání korporativistický režim z tradice pojistných systémů, je **posílení významu nepríspevkového (nepojistného) financování** během pandemie. 75 % nových opatření bylo financováno nepríspevkově, především pak z daní (ILO, 2022). Jedná se o dlouhodobější trend řízený snahou o snížení nákladnosti sociálního systému.

Německo před pandemií procházelo taktéž procesem duální transformace,

jež odklání německou sociální politiku z její *path dependence* přesunem prioritního zaměření z pasivní podpory příjmu spíše k řešení nových sociálních rizik (Fleckenstein, Saunders, Seeleib-Kaiser, 2011). Pandemie proces duální transformace posílila a urychlila. Projevilo se to **zvýšenou podporou rodinné politiky**, zaměřením na harmonizaci rodinného a pracovního života a procesem defamilizace. Důkazem je výrazné zvýšení výdajů na rodinnou politiku mezi lety 2019 a 2020 (tabulka 2), ale také zaměření nových opatření na dětskou složku (veřejné služby péče o děti, rozšíření rodičovské dovolené či dodatečné příspěvky na děti). Podobný vývoj směrem k vyšší podpoře zaznamenala také **oblast vzdělání**.

Během pandemie byla v Německu zavedena zcela **nová opatření reagující na výjimečné důsledky krize na trhu práce a v oblasti zaměstnanosti**. Nová opatření se týkala především zavedení komplexních balíčků pomoci, včetně nově konstruované podpory OSVČ (Greer a kol., 2021). Německá vláda neplánuje okamžité zrušení této formy pomoci, aby se neprojevovaly dodatečně negativní důsledky pandemie. Z původně krátkodobých opatření se tak stala opatření střednědobá (International Monetary Fund, 2021). Současně došlo k posílení aktivity odborů, které využily situace k prosazení svých požadavků na ochranu a poskytování adekvátní podpory zaměstnanců do budoucna (Borgnäs, Kellermann, 2020).

Přestože během pandemie Německo nepodniklo výraznější kroky pro řešení sociálních nerovností, pandemie dala do budoucna podnět k **investicím do řešení sociální exkluze a nerovností**. Zacilit chce především na ohrožené skupiny (nizkopříjmové domácnosti, rodiče samoživitele, marginální zaměstnanci atd.) (International Monetary Fund, 2021). To by mělo omezit selektivitu příznačnou pro korporativistický režim a posílit redistribuci v rámci systému. Roli sehrává posílení solidarity německé veřejnosti během pandemie.

Švédsko (sociálně-demokratický režim)

Švédsko nemuselo přistupovat k realizaci velkého počtu změn či nových opatření a bylo nuceno zvýšit své sociální výdaje výrazně nejméně z komparovaných států. Nejednalo se ani o změny dramatické, ale spíše o vylepšení stávajícího systému v intencích režimu, jež mají potenciál dlouhodobé implementace. Takovou změnou byl **přesun pozornosti na oblast péče o seniory**, jež byla ve Švédsku dlouhodobě zanedbávána. Během pandemie se projevil nedostatek v kvalitě poskytované péče a v kvalifikaci personálu, na což vláda rychle reagovala ihned v roce 2020 zvýšením výdajů (tabulka 2) a realizací odpovídajících opatření (zavedením programu placeného vzdělávání pro pracovníky v pečovatelských službách apod.) (Greve a kol., 2021). **Zvýšené výdaje** zaznamenala také **oblast vzdělání či zdravotnictví**. Přestože lůžkové kapacity systému byly ve Švédsku dostačující,

bylo nutné řešit především problém nedostatku zdravotnického personálu (Petridou, Sparf, Jochem, 2021).

Pandemie byla taktéž podnětem pro **řešení dlouhodobějšího problému vysoké nezaměstnanosti**. Data ukázala zvýšení výdajů na nezaměstnanost, ale také implementaci vyššího počtu opatření (zvýšení dávek v nezaměstnanosti, snížení daní z příjmu z práce, vylepšení služeb zaměstnanosti, ale také zcela nové programy zařazení nezaměstnaných osob do vybraných segmentů trhu práce) (ILO, 2022). Změny v oblasti péče o seniory, vzdělání, zdravotnictví i řešení nezaměstnanosti lze považovat za dlouhodobější změny druhého řádu. Švédská vláda tedy během pandemie částečně přesunula svoji pozornost na oblasti, v rámci kterých se projevovaly nedostatky a problémy. Naopak typicky prioritní oblasti sociálně-demokratického režimu, jakou je například rodinná politika, byly během pandemické krize přesunuty do pozadí, jelikož zde existovala dostatečná podpora již před nástupem pandemie. Do budoucna však Švédsko zamýšlí opětovný přesun rodiny mezi prioritní oblasti, jelikož je v plánu zavedení Family week či dotace pro síť rodinných center (Ministry of Health and Social Affairs, 2021).

Ve Švédsku však nastaly také dvě systémové změny, které částečně odchylují z institucionální tradice režimu. Jedná se o **centralizaci a posílení role švédské vlády**, jež se projevovaly upuštěním od privatizace v oblasti péče o seniory a v případě švédské veřejné služby zaměstnanosti, ale taktéž přijetím pandemického zákona (Petridou, Sparf, Jochem, 2021). Druhou změnou je **zvýšení podílu příspěvkového (pojistného) financování nových opatření implementovaných v důsledku pandemie**. Švédsko rozšířilo pojistné systémy a ochranu poskytovanou v rámci nich, přestože sociálně-demokratické režimy tradičně poskytují všem občanům velmi štědrá univerzální podpora financovanou nepřispěvkově, tedy ze všeobecných daní. Změna vyplývá z poptávky veřejnosti po silnější ochraně během pandemie. Švédská vláda předpokládá, že tato zvýšená poptávka přetrvá i do budoucna a plánuje tedy další zvyšování ochrany například v rámci systému nemocenského pojištění (Ministry of Health and Social Affairs, 2021).

Velmi zajímavá je otázka **řešení sociálních nerovností a sociální exkluze** ve Švédsku, jelikož je pro sociálně-demokratické režimy příznačná nízká míra sociálních nerovností, a to díky univerzální štědré podpoře a konstrukci nástrojů na principu rovnosti. Během pandemie však došlo k zintenzivnění nerovností ve zdraví a úmrtnosti, jež se následně promítly také do nerovností sociálních (přístup na trh práce, ke vzdělání atd.), a to především v neprospěch etnických či rasových menšin, nízkovzdělaných osob a vyšších věkových kategorií (Friedman a kol., 2021). V tabulce 2 však vidíme, že výdaje na sociální exkluzi mezi lety 2019 a 2020 překvapivě zaznamenaly pokles.

Přestože v průběhu koronavirové pandemie Švédsko uvedený problém nezačalo řešit, vývoj směrem k řešení sociálního vyloučení lze předpokládat s ohledem na strategii, v níž si tento cíl Švédsko stanovuje.

Velká Británie (liberální režim)

V případě Velké Británie nastala v důsledku pandemie nejvýraznější transformace sociální politiky. Nejenže bylo realizováno množství nových opatření a změn (tabulka 1), ale většinou se jednalo o změny vychylující liberální režim z jeho institucionální trajektorie. Země tak reagovala na předpandemický vývoj, v jehož rámci docházelo k řetězení krizí, k omezování sociálního státu a k radikálnějšímu nastavení prvků liberálního režimu.

Data ukázala, že ve Velké Británii proběhlo výrazné zvýšení výdajů mezi lety 2019 a 2020, ale v tabulce 2 si můžeme všimnout také významných změn v alokaci veřejného rozpočtu, což dokazuje změny v prioritním zaměření. Na základě analýzy jsme se navíc dozvěděli, že tyto původně krátkodobě zamýšlené změny mohou mít trvalejší transformativní charakter. Příkladem je změna v podobě **rozšíření a usnadnění přístupu k dávkám a pomoci, ale taktéž omezení přísnosti pravidel nároku** (včetně snížení důrazu na aktivaci osob) či **zvýšení štedrosti pasivní podpory Universal Credit** (Hick, Murphy, 2020). Překvapivě britská vláda plánuje tuto silnější záchranou sociální síť zachovat i do budoucna, což vede liberální režim na cestu posílení role sociálního státu, která byla před pandemií oslabena (Social Mobility Commission, 2021).

Důležitou změnou bylo **zavedení nových programů ochrany zaměstnání (CJRS a SEISS)** a dalších opatření pro udržení osob na trhu práce (Brewer, Tasseva, 2021). Nástroje se ukázaly být efektivní, jelikož vláda nemusela následně řešit problém zvyšující se nezaměstnanosti. Kroky k udržení zaměstnanosti během krize a snaha zabránit propadu lidí do systému sociální pomoci jsou v souladu s liberální tradicí, avšak jejich zavedení mělo být opět pouze krátkodobé. Programy jsou však stále prodlužovány. Také do budoucna britská vláda plánuje větší zacílení na potřeby pracovní síly či například na vylepšování efektivity nábory zaměstnanců (Charles, Ewbank, 2021).

Zaměstnanost však nebyla jedinou oblastí, na kterou britská vláda orientovala svoji pozornost. Země se zaměřila na řešení problémů v širokém spektru sociální politiky, což bylo překvapivým zjištěním a zároveň důkazem o využití potenciálu pandemie pro pozitivní změny. Uvedla bych **nárůst výdajů na rodinnou politiku** (tabulka 2), což bylo doprovázeno realizací nových opatření zacílených na dětskou složku (zavedením systému poukazek na stravování, příspěvku na invaliditu dítěte atd.). Zde je opět vidět výrazné odchylení se z liberální trajektorie, jelikož rodina je v rámci režimu považována za individuální záležitost.

Ve strategiích vlády se objevuje prioritou radikálně snížit dětskou chudobu v zemi, rozšířit nárok na bezplatnou péči nebo cíl rozšíření služeb rodinných center (Social Mobility Commission, 2021). Podobně důležitou roli sehrálo také **výrazné zvýšení výdajů** na sociální exkluzi během pandemie, **spravedlivější nastavení výpočtových vzorců a způsobů indexace či zavedení benefitů určených přímo pro chudé a ohrožené skupiny** (ILO, 2022). Tyto změny celkově oslabily toleranci sociálního státu k nerovnostem a umožnily větší redistribuci. Navazuje na to také plán odstraňování nerovností mezi různými regiony Velké Británie, a to prostřednictvím investování do zaostávajících oblastí (tzv. levelling up) (Social Mobility Commission, 2021).

Nové programy, zvyšování výdajů a změny byly britskou vládou dále realizovány **v oblasti vzdělání, invalidity** (uvolnění pravidel žádání o dávky, příspěvek na invaliditu dítěte apod.) **a zdraví**. Obrovský důraz byl v zemi během pandemie kladen na zvýšení výdajů na zdravotnictví, ale také na usnadnění přístupu k zdravotním službám.

Nakonec bych zmínila také **zjednodušení administrace a přístupnosti k dávkám** během pandemie, na což navazuje budoucí plánovaná reforma sociální péče (HM Government, 2021). Země tak začala řešit problém extrémní složitosti systému, s nímž se dlouhodobě potýká.

Česká republika

Jak vyplývá z tabulky 1, v případě České republiky bylo ve výsledku realizováno nejméně změn. Navíc se ve velké míře omezi-ly na krátkodobé důsledky pandemie. Řešení dlouhodobých a zásadních systémových problémů zůstalo pouze v rovině úvah, diskusí a vizí do budoucna. Změny byly dále přijaty překotně. Projevily se tak prvky příznačné pro koncepci *nouzového sociálního státu*, do níž bývá sociální politika ČR řazena (Inglot, 2008).

Nejvíce nových opatření a programů bylo určeno pro udržení vazeb mezi zaměstnanci a zaměstnavateli a vztahovaly se primárně k trhu práce (Antivirus, kompen-

Tabulka 1 Realizované změny sociální politiky podle typu

	Německo	Švédsko	Velká Británie	Česká republika
Změna v designu existujícího programu	10	7	19	1
Finanční úprava	1	1	4	1
Nový program nebo benefit	3	1	11	1
Úprava administrace/přístupu	0	1	6	1
Celkem	14	10	40	4

Zdroj: ILO, *Social Protection Monitor*, 2022

zační bonus, program COVID I, II, III.). Prostřednictvím uvedených změn došlo ke **koncentraci pozornosti na oblast zaměstnanosti** a současně k upozadění tradičních prioritních oblastí (stáří, rodina, zdraví) při konstrukci nových nástrojů. Aktuální vývoj, ale i přijaté strategie české vlády ukazují, že uvedené změny mají pouze dočasný charakter. Vláda již přistoupila ke zrušení většiny pandemických programů a není v plánu ani jejich zavedení do legislativy pro případy podobných krizí. Ve strategických dokumentech opět nabývají na významu tradiční oblasti sociální politiky. ČR má v plánu investovat do rodinné a vzdělávací politiky, dále do oblasti bydlení a do řešení sociálního vyloučení (MPSV, 2020).

Kromě oblastí zaměstnanosti však **změny zaznamenal také systém zdravotnictví**. Bylo nutné přistoupit k reprofiliaci lůžek a k provedení změn v personálním zajištění tak, aby české zdravotnictví bylo připraveno na nápor pacientů s covidem-19 během přicházejících vln nákazy. Pandemie měla dopad také v dlouhodobém horizontu na rozšiřování systému zdravotnictví ČR, posilování center prevence zdraví a nemoci a na permanentní vylepšování připravenosti zvládat náhle zvýšenou poptávku po zdravotnických službách (MPO, 2020).

Specifikem ČR bylo přijetí řady **změn v nastavení daňového systému**, jež měly

omezující vliv na příjmovou stránku veřejného rozpočtu. Z krátkodobých změn jsou to Balíčky daňových opatření, které byly dočasně zavedeny v reakci na samotnou pandemii (Vláda ČR, 2022). Trvale zamýšlenou změnou bylo zrušení daně z nabytí nemovitostí, zrušení superhrubé mzdy, zavedení zpětné vratky daně (loss carryback) u právnických osob či snížení DPH na ubytovací služby (Švihlíková, 2020). Zmíněné úpravy však mají negativní dopad na udržitelnost veřejných financí, což se stalo předmětem kritik ihned po jejich zavedení. Již nyní se proto v plánech vlády vzniklé po volbách v roce 2021 objevují návrhy revize systému.

Závěr a implikace pro sociální politiku

Všechny čtyři uvedené země byly nuceny v období pandemie přistoupit k implementaci nových nástrojů a opatření. Lišily se však množstvím těchto změn, ale taktéž charakterem, dlouhodobostí a prioritním zaměřením. Tabulky 3, 4, 5 a 6 poskytují přehledné shrnutí identifikovaných změn v případě jednotlivých vybraných zemí, a to vzhledem k uvedeným kritériím.

Největší rozsah změn byl identifikován v případě Velké Británie, tedy liberálního režimu. Britská vláda přistoupila k výrazným odchylkám od liberální tradice

Tabulka 2 Vládní výdaje na jednotlivé oblasti sociální politiky (jako % HDP) za rok 2019 a 2020

	Německo		Švédsko		Velká Británie		Česká republika	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Zdraví	7,3	8,3	7,0	7,4	6,9	9,9	7,6	8,8
Vzdělání	4,3	4,5	6,9	7,1	3,8	4,3	4,9	4,8
Nemoc a invalidita	3,3	3,3	3,6	3,7	2,5	2,7	2,2	2,6
Stáří	9,6	10,0	10,4	10,8	5,2	5,6	7,3	7,8
Pozůstalí	1,9	2,0	0,2	0,2	0,1	0,1	0,5	0,6
Rodinná politika	1,7	2,1	2,5	2,5	1,1	1,2	1,6	1,8
Nezaměstnanost	1,5	2,1	1,1	1,3	0,1	0,1	0,1	0,2
Bydlení	0,3	0,3	0,3	0,3	0,8	0,8	0,2	0,1
Sociální exkluze	0,6	0,6	1,0	0,9	1,7	2,6	0,3	0,4

Zdroj: Eurostat, *General government expenditure by function (COFOG)*, 2022a; Eurostat, *Gross domestic product at market prices*, 2022b; HM Treasury, 2021; Statista, *Gross domestic product of the United Kingdom from 1948 to 2021*, 2022; (vlastní zpracování; očištěno od vlivu poklesu HDP mezi lety 2019 a 2020)

v podobě transformativních změn třetího řádu. Je potřeba upozornit také na skutečnost, že se původně jednalo převážně o opatření krátkodobě zamýšlená, která však v průběhu pandemie postupně získala dlouhodobou podobu. Díky tomu je Velká Británie velmi zajímavým objektem analýzy. Nejméně nových opatření implementovalo ze tří porovnávaných západních zemí Švédsko. Většina změn navíc zůstala v intencích sociálně-demokratického režimu a jednalo se spíše o dlouhodobá vylepšení systému reagující na nedostatky zvýrazněné pandemií (vysoká míra nezaměstnanosti, zanedbávání oblasti péče o seniory). Univerzalita a štedrost sociálně-demokratického režimu se tak ukázaly být velmi účinnými prvky v boji proti důsledkům pandemie covidu-19. Německo se svým předpandemickým vývojem začalo vychylovat z tradiční podoby korporativistického režimu, například zaváděním úsporných opatření a celkovým omezováním štedrosti. Pandemie však vedla k opětovnému posílení záchranné sítě. Naopak posílení nepřispěvkového financování, vyšší míra redistribuce či prioritizace nových oblastí so-

ciální politiky (vzdělání, investice do nových sociálních rizik) vedly spíše k odchýlení z typických charakteristik režimu.

Pochopení trajektorie vývoje sociálních politik a následný konsenzus o tomto vývoji představují důležité body pro uskutečnění budoucích reforem institucí sociální politiky. Pokud politický systém ztratí přehled o tom, v jaké pozici byl, kde se aktuálně nachází a kam směřuje, není možné provádět efektivní a úspěšné rozhodování. K takovému zmatku může během krizových situací, jakou je i pandemie covidu-19, dojít velmi snadno. Provedená analýza by mohla být nápomocna pro ujasnění aktuální pozice režimů sociálního státu po pandemické krizi, na čemž mohou systémy dále stavět a poučit se z realizovaných rozhodnutí.

Domnívám se, že v případě České republiky by uvědomění si zmíněných souvislostí bylo pro budoucí směřování sociální politiky země velmi prospěšné. Jak se ukázalo, ČR jako by se obávala provedení významnějších a dlouhodobých změn v oblasti sociální politiky během koronavirové pandemie, což může být právě důsledkem neujasněné pozice a vývoje, který s sebou přinášel

nové překážky, potřeby a výzvy. Stálo by také za to, aby ČR vnímala pandemii více jako „okno příležitosti“, jelikož krize upozornila nejen na potřebu krátkodobých krizových opatření, ale taktéž zvýraznila některé dlouhodobé problémy, se kterými se země potýká (nedostatečné kapacity nájemního bydlení, problém sociálního vyloučení či podfinancování oblasti vzdělání). Přestože česká vláda uvádí řešení některých dlouhodobějších problémů ve svých strategických dokumentech, nejedná se prozatím o přesvědčivý důkaz, že dojde k učinění reálných kroků. Všechny tři další mnou porovnávané země – Německo, Švédsko i Velká Británie – provedly poměrně radikální změny již v průběhu pandemie, například v oblasti sociální exkluze či vzdělání. Zajímavé je, že ČR jako jedinou zemi nelze zařadit do konkrétního typu režimu sociálního státu. Není tudíž natolik svázána tradičními principy a přísným path dependence, a přesto se obává výraznějších změn nejméně. Současně by stálo za zvážení, zda by některá použitá krizová opatření neměla být převedena do systémové podoby. Nabízí se to například v případě systému kurzarbeit.

Tabulka 3 Změny sociální politiky seskupené dle jejich významnosti¹, dopadu na trajektorii institucionálního dědictví a dlouhodobosti – Německo

	Krátkodobé	Dlouhodobé
V rámci trajektorie	+++ Poskytování podpory skrze balíčky pomoci	+++ Posílení štedrosti sociální pomoci a podpory (v rámci existujících systémů kurzarbeit a Hartz IV.) +++ Uvolnění nároku na dávky/služby ++ Nová opatření v oblasti zaměstnanosti a trhu práce (zaměření na OSVČ)
Vychylující z trajektorie		+++ Zvýšení podpory rodinné politiky a proces defamilizace ++ Zvýšení podpory vzdělání ++ Posílení role nepojistného (nepřispěvkového) financování + Plán investic do řešení sociální exkluze a nerovností + posílení redistribuce

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 4 Změny sociální politiky seskupené dle jejich významnosti, dopadu na trajektorii institucionálního dědictví a dlouhodobosti – Švédsko

	Krátkodobé	Dlouhodobé
V rámci trajektorie		+++ Vyšší výdaje v oblasti péče o seniory (zvyšování kvality, zlepšování kvalifikace personálu) +++ Nová opatření pro řešení vysoké nezaměstnanosti (zvýšení dávek, vylepšení služeb, nové programy) ++ Řešení nedostatku zdravotnického personálu
Vychylující z trajektorie	+ Přesun rodinné politiky mimo priority	++ Centralizace a posílení role vlády ++ Posílení role pojistného (přispěvkového) financování + Řešení sociálních nerovností a exkluze v přístupu ke zdraví, vzdělání a na trh práce

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 5 Změny sociální politiky seskupené dle jejich významnosti, dopadu na trajektorii institucionálního dědictví a dlouhodobosti – Velká Británie

	Krátkodobé	Dlouhodobé
V rámci trajektorie		+++ Nové programy pro udržení osob na trhu práce (CJRS, SEISS)
Vychylující z trajektorie		+++ Usnadnění přístupu k sociální pomoci a podpoře (omezení přisnosti nároku, snížení důrazu na aktivaci) +++ Řešení sociální exkluze, zaměření na chudé a ohrožené skupiny (spravedlivější nastavení systému) +++ Usnadnění přístupu k zdravotním službám, zvýšení výdajů na zdravotnictví +++ Zvýšené výdaje na vzdělání ++ Zvýšení štedrosti pasivní podpory Universal Credit + Zjednodušení administrace systému + Nová opatření zacílená na rodiny a děti (poukázky na stravování, rozvoj služeb pro rodiny apod.) + Nová opatření v oblasti invalidity (příspěvek na invaliditu dítěte, uvolnění pravidel nároku) + Zvýšení místního příspěvku na bydlení

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 6 Změny sociální politiky seskupené dle jejich významnosti, dopadu na trajektorii institucionálního dědictví a dlouhodobosti – Česká republika

	Krátkodobé	Dlouhodobé
V rámci trajektorie	++ Uvolnění podmínek příspěvku na péči ++ Zavedení krizového ošetřovného	+++ Změny v systému zdravotnictví
Vychylující z trajektorie	+++ Koncentrace pozornosti na oblast zaměstnanosti (program Antivirus, COVID I., II., III., kompenzační bonus) a na osoby v produktivním věku ++ Zavedení Balíčků daňových opatření ++ Oslabení zaměření na tradiční prioritní oblasti (žádná nová opatření zaměřená na rodiny, děti či seniory)	+++ Změny v daňovém systému + Posílení diskuse v otázkách řešení předlužení, sociálního vyloučení, nízkých výdajů na vzdělání a nedostupnosti bydlení

Zdroj: Vlastní zpracování

1 Významnost je znázorněna pomocí znaménka „+“. Počet znamének vypovídá o významnosti dané změny či nového opatření. Znaménko „+“ vyjadřuje malou významnost, „++“ střední významnost a „+++“ vysokou významnost.

Zdroje

Aquanno, Scott M., Toba Bryant. Situating the Pandemic: Welfare Capitalism and Canada's Liberal Regime. *International Journal of Health Services* [online]. 2021, 51(4), s. 509–520 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020731420987079>

Aysan, Mehmet Fatih. Rethinking the Welfare State: Social Policies during the COVID-19 Pandemic and in the Post-pandemic Period. In: ŞEKER, Muzaffer a kol. *Reflections on the Pandemic in the Future of the World*. Ankara: Turkish Academy of Sciences, 2020, s. 681–697.

Beckmann, Fabian a kol. *Erzwungene Modernisierung? Arbeitsverwaltung und Grundsicherung in der Corona-Pandemie* [online]. Berlin: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.808342.de/diwkompakt_2021-161.pdf
Béland, Daniel, Bea Cantillon, Rod Hick, Amílcar Moreira. Social policy in the face of a global pandemic: Policy responses to the COVID-19 crisis. *Social Poli-*

cy & Administration [online]. 2021, 55(2), s. 249–260 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/spol.12718>

Borgnäs, Kajsa, Christian KELLERMANN. *Germany's recovery strategy Setting the course for a climate-neutral and digital future?* Řím: FES Italy, 2020.

Bremer, Björn, Sean McDaniel. The ideational foundations of social democratic austerity in the context of the great recession. *Socio-Economic Review* [online]. 2019, 18(2) [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/331864866_The_ideational_foundations_of_social_democratic_austerity_in_the_context_of_the_great_recession

Brewer, Mike, Iva Valentinova Tasseva. Did the UK policy response to Covid-19 protect household incomes?

- The Journal of Economic Inequality [online]. 2021, 19(3), s. 433–458 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10888-021-09491-w>
- Cantillon, Bea, Martin Seeleib-Kaiser, Romke van der Veen. The COVID-19 crisis and policy responses by continental European welfare states. *Social Policy & Administration* [online]. 2021, 55(2), s. 326–338 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/spol.12715>
- Capoccia, Giovanni, R. Daniel Keleman. The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics* [online]. 2007, 59(3), s. 341–369 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/242426654_The_Study_of_Critical_Junctures_Theory_Narrative_and_Counterfactuals_in_Historical_Institutionalism
- Cutter, Susan L., Christopher G. Burton, Chris Emrich. Disaster Resilience Indicators for Benchmarking Baseline Conditions. *Journal of Homeland Security and Emergency Management* [online]. 2010, 7(1), s. 1–22 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/250147250_Disaster_Resilience_Indicators_for_Benchmarking_Baseline_Conditions
- Debre, Maria Josepha, Hylke Dijkstra. COVID-19 and Policy Responses by International Organizations: Crisis of Liberal International Order or Window of Opportunity? *Global Policy* [online]. 2021, 12(4), s. 443–454 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1758-5899.12975>
- Doerer, Fredrik, Joakim Eidenfalk. The importance of windows of opportunity for foreign policy change. *International Area Studies Review* [online]. 2013, 16(4), s. 390–406 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2233865913512117>
- Esping-Andersen, Gosta. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press, 1990
- Eurostat. *General government expenditure by function* (COFOG) [online]. Lucemburk: Eurostat, 2022a [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_EXP_custom_2353260/default/table?lang=en
- Eurostat. *Gross domestic product at market prices* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2022b [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00001/default/table?lang=en>
- Fenger, Menno. Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences* [online]. 2007 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: http://www.learn-europe.eu/files/9913/7483/4204/Welfare_regimes_in_Central_and_Eastern_Europe.pdf
- Fleckenstein, Timo, Adam M. Saunders, Martin Seeleib-Kaiser. The Dual Transformation of Social Protection and Human Capital: Comparing Britain and Germany. *Comparative Political Studies* [online]. 2011, 44(12), s. 1622–1650 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00104140111407473>
- Friedman, Joseph a kol. COVID-19 and the Nordic Paradox: a call to measure the inequality reducing benefits of welfare systems in the wake of the pandemic. *Social Science & Medicine* [online]. 2021, 289 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953621007875?via%3Diuhub>
- Government Office. Response to the COVID-19 Pandemic. In: *government.se* [online]. Stockholm: Prime Minister's Office, 2020 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.government.se/articles/2020/04/strategy-in-response-to-the-covid-19-pandemic/>
- Greer, Scott L. a kol. Social policy as an integral component of pandemic response: Learning from COVID-19 in Brazil, Germany, India and the United States. *Global Public Health* [online]. 2021, 16(8–9), s. 1209–1222 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17441692.2021.1916831>
- Greve, Bent a kol. Nordic welfare states-still standing or changed by the COVID-19 crisis? *Social Policy & Administration* [online]. 2021, 55(2), s. 295–311 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/spol.12675>
- Hall, Peter A. Policy Paradigms, Social Learning, and the State. The Case of Economic Policymaking in Britain. *Comparative Politics* [online]. 1993, 25(3), s. 275–296 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/422246>
- Hick, Rod, Mary P. Murphy. Common shock, different paths? Comparing social policy responses to COVID-19 in the UK and Ireland. *Social Policy & Administration* [online]. 2020, 55(2), s. 312–325 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/spol.12677>
- Hinrichs, Karl. A Social Insurance State Withers Away. Welfare State Reforms in Germany – Or: Attempts to Turn Around in a Cul-de-Sac. In: PALIER, Bruno a kol. *A Long Goodbye to Bismarck? The Politics of Welfare Reform in Continental Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, s. 45–72.
- HM Government. *Building Back Better: Our Plan for Health and Social Care*. Londýn: HH Associates Ltd. on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office, 2021. ISBN 978-1-5286-2857-0.
- HM Treasury. *Public Expenditure Statistical Analyses 2021* [online]. Londýn: APS Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office, 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/statistics/public-expenditure-statistical-analyses-2021>
- Charles, Anna, Leo Ewbank. The road to renewal: five priorities for health and care. In: *TheKingsFund* [online]. 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.kingsfund.org.uk/publications/covid-19-road-renewal-health-and-care>
- ILO. Social Protection Monitor: announced measures throughout the world. In: Social Protection [online]. Ženeva: International Labour Organization, 2022 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.social-protection.org/gimi/ShowWiki.action?id=3426>
- Inglot, Tomasz. *Welfare States in East Central Europe, 1919–2004*. New York: Cambridge University Press, 2008.
- International Monetary Fund. *IMF Country Report No. 21/153. Germany: 2021 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Germany* [online]. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/07/14/Germany-2021-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-462176>
- Kawiorska, Dorota. Healthcare in the Light of the Concept of Welfare State Regimes – Comparative Analysis of EU Member States. *Oeconomia Copernicana* [online]. 2016, 7(2), s. 187–206 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.12775/OeC.2016.012>
- Keck, Markus, Patrick Sakdapolrak. What Is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward. *Erdkunde* [online]. 2013, 67(1), s. 5–18 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/235989714_What_Is_Social_Resilience_Lessons_Learned_and_Ways_Forward
- Ma, Shu-Yun. Political Science at the Edge of Chaos? The Paradigmatic Implications of Historical Institutionalism. *International Political Science Review* [online]. 2007, 28(1), s. 57–78 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0192512107070403>
- Mahoney, James, Kathleen Thelen. *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Machin, Richard. COVID-19 and the temporary transformation of the UK social security system. *Critical Social Policy* [online]. 2021, 41(4), s. 651–662 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261018320986793>
- Ministry of Health and Social Affairs. Reforms for increased welfare in the Ministry of Health and Social Affairs' areas of responsibility – the Budget Bill for 2022. In: *Government Offices of Sweden* [online]. 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.government.se/articles/2021/09/reforms-for-increased-welfare-in-the-ministry-of-health-and-social-affairs-areas-of-responsibility-the-budget-bill-for-2022/>
- MPO. *Východiska Národního plánu obnovy*. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2020.
- MPSV. *Strategie sociálního začleňování 2021–2030*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020.
- Petridou, Evangelia, Jörgen Sparf, Sven Jochem, Thuriid Hustedt. *Sweden report: Sustainable Governance in the Context of the COVID-19 Crisis*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1624251/FULLTEXT01.pdf>
- Pierson, Paul. *Dismantling the welfare state? Reagan, Thatcher, and the politics of retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Pierson, Paul. Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *The American Political Science Review* [online]. 2000, 94(2), s. 251–267 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2586011?seq=1>
- Social Mobility Commission. *State of the nation 2021: Social mobility and the pandemic* [online]. Londýn: Social Mobility Commission, 2021 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/publications/state-of-the-nation-2021-social-mobility-and-the-pandemic>
- Statista. *Gross domestic product of the United Kingdom from 1948 to 2021* [online]. Hamburk: Statista, 2022 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/281744/gdp-of-the-united-kingdom/>
- Švihlíková, Ilona. Koronavirus a makroekonomická opatření české vlády. *FÓRUM sociální politiky* [online]. 2020, 14(5), s. 37–39 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/01/Svihlikova-I.-Koronavirus-a-makroekonomicka-opatreni-ceske-vlady-FSP-c-5-2020.pdf>
- Vláda ČR. Measures adopted by the Czech Government against the coronavirus. In: *Vláda České republiky* [online]. 2022 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/measures-adopted-by-the-czech-government-against-coronavirus-180545/#general>
- Winblad, Ulrika, Anna-Karin Swenning, Douglas Spangler. Soft law and individual responsibility: a review of the Swedish policy response to COVID-19. *Health Economics, Policy and Law* [online]. 2021, 17(1), s. 48–61 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/health-economics-policy-and-law/article/soft-law-and-individual-responsibility-a-review-of-the-swedish-policy-response-to-covid19/62153886C92EE99336895AFA16D71B48>
- Yang, Jongmin. Welfare States' Policy Response to New Social Risk: Sequence Analysis for Welfare Policy. *Development and Society* [online]. 2014, 43(2), s. 269–296 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Welfare-States%27-Policy-Response-to-New-Social-Risk%3A-Yang/5d74834679813dfd702db214254c7c2ace91edf>

Mgr. Karolína Bajajová, DiS.
(471198@mail.muni.cz) je absolventkou magisterského studijního programu Veřejná a sociální politika a lidské zdroje se specializací Veřejná a sociální politika na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity (Department of Social Policy and Social Work, Faculty of Social Studies, Masaryk University), Joštova 218/10, 602 00 Brno, Česká republika.